

KÖKTÜRK, Erol, "Ulusal Rapora ve Forumlara İlişkin Düşünceler", *TÜRKKENT HABİTAT II'ye Doğru Forum 2, Mecidiyeköy Kültür Merkezi*, 3.02.1996, 5 s.; *KONUTBİRLİK Dergisi*, Sayı: 140-141, Ocak-Şubat 1996, s: 8-10.

**TÜRKKENT
HABİTAT II'YE DOĞRU
FORUM 2**

ULUSAL RAPORA VE FORUMLARA İLİŞKİN DÜŞÜNCELER
(Mecidiyeköy, 3.02.1996)

Doç. Dr. Erol KÖKTÜRK
Harita Mühendisi

HABİTAT II İnsan Yerleşimleri Konferansı'nda, ülke ve İstanbul genelindeki yerleşme sorunlarını uluslararası arenaya taşıyarak tartışma olanağı doğacaktır.

Bu tartışmaların ulusal raporlar bölümüne sunulacak Türkiye Raporu kesinleşmiştir. Bu raporun içerik olarak, katkı sağlayan örgüt ve kişilerin görüşlerini tümüyle yansıtmadığı, kapsayıcı olamadığı, beklenen ölçekte nesnel olamadığı belirtilmektedir. Oysa bu raporun olduğumuzdan farklı görünmeye neden olmayacak bir yansızlık içinde ele alınması gerekmektedir.

Ülkemiz sivil toplum örgütleri, konferans konusunda taşıdıkları iyi niyetlerin ve düşüncelerin genel organizasyon içinde tatmin edici yansıyı bulamamış olması nedeniyle, yeni alternatifler aramaya başlamışlardır. Bunlar tartışılmaktadır. Bu konuda geç kalındığı söylenebilir. Ama yine de yapılabilecek çok şeyin olduğuna inanan örgütlerin çabalarına katkı vermek gerekmektedir.

Bu konferansta ön plana çıkan kavramlar, Küreselleşme Koşullarında Sürdürülebilir Kalkınma, Sürdürülebilir Bir Çevre, Barınma, Toprak Kullanımı, Sosyal Devletin Yeni Anlamı, İç ve Dış Göçler, Yurtsuzlar ve Barınaksızlar, Yeni Planlama Anlayışları, Yeni Bir Kent Hukuku ve Kente Karşı Suç v.b. olarak göze çarpmaktadır.

Ama bunların yanı sıra, belki de bunların önünde, doğal olarak, Demokrasi, İnsan Hakları, Barış, Eşitlik ve Adalet, Özgürlük Alanının Genişlemesi konuları konferans gündeminin odağında yer alacaklardır.

Ülkemiz açısından bu Konferans, iç göçün büyük hızla sürdüğü, iç yerleşme dinamiğinin durağanlaşmadığı, yeni bir imar affı taslağının ortalıklarda dolaştığı, devletin elindeki tarım arazilerinin satılmaya başlandığı, toprak spekülasyonunun dizginlenemediği, arsa üretiminin gereksinmelerin çok gerisinde kaldığı, planlı kentleşme yerine kaçak kentleşmenin olağanlaştığı, köylerin boşaldığı, kentlerin köyleştiği, kültürel ve tarihi değerlerimizin gizli falan değil, göz göre göre yağmalandığı, demokrasinin beşiği olması gereken kentlerin, demokrasinin yozlaştırıldığı merkezlere dönüştüğü koşullarda toplanıyor.

Sosyal devlet kavramının iyice unutturulduğu, bunun yerine küreselleşmiş devlet kavramının geçirildiği bir dünya ortamındayız. Özelleştirme alternatifsiz tek menü olarak toplumların önüne konuluyor. İdeolojik yanı gizlenerek, bir teknik konu gibi gündeme getiriliyor. Toplumda bu konuda bir bilinçaltı yaratılmak hedeflendi ve bunda başarılı da olundu.

Bizde bazı devletlerdeki uygulamalar da göz önünde tutularak, özelleştirmenin olası olumsuz sonuçlarını telafi edici yasal düzenlemeler yapılıyor. Rekabeti Önleme Yasası (Anti-Tekel Yasa) sessiz-sedasız yürürlüğe girdi. Tüketiciyi Koruma Yasası Meclis gündeminde...

Ama bunun hemen yanı başında, KIT arazileri ya da hazine arazileri ve taşınmazları satılırken bir Anti-Tekel Yasa gündeme gelmiyor. Meta üretimi için alınan önlem, üretimi olanaklı olmayan toprak için alınmıyor. Buradaki tekelleşme neredeyse özendiriliyor.

Toprağa hiç bitmeyecek ve tükenmeyecek bir kaynak gibi bakılıyor.

İşte Konferans'ta bu konunun evrensel ölçekte yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir.

Birleşmiş Milletler Örgütü, kendi değerlendirmelerine ve yayınlarına sahip çıkmaya zorlanmalıdır.

Çünkü 1975 yılında Birleşmiş Milletler Örgütü tarafından yayınlanan 7 ciltlik URBAN LAND POLICIES AND LAND USE CONTROL MEASURES başlıklı kitaplarda bakın neler söylenmektedir:

- Toprak üzerindeki mülkiyetten değil, topraktan yararlanmadan söz etmek doğru olur (Cilt II, sayfa 36).

- "Toprak ülkenin doğal kaynağıdır" gerçeği benimsenirse, kamunun mülkiyetinde olacak, bu nedenle satılamayacak, kiraya verilecektir (Cilt III, sayfa 199).

- Toprak da tarım arazisi ve arsa anlamında, çeşitli işlemlerle geliştirilebilir. Ancak onun aslı su ve hava gibidir (Cilt III, sayfa 35).

- Gelişmekte olan ülkelerdeki arsa spekülasyonu göstermiştir ki, bundan elde edilen gelirler, spekülâtörler tarafından, ulusal ekonomiyi destekleyecek alanlara yatırılmamaktadır (Cilt VII, sayfa 3).

Harita Mühendisleri Odası'nın, bu konferansta bu yaklaşımların değerlendirilmesini isteme zorunluluğu vardır.

Bizlerin Konferansa toprak boyutundan getirmemiz gereken önemli düşüncelerimiz olmalıdır.

Yerleşme sorunlarının olmazsa olmaz koşulu topraktır. Hukuksal anlamda diğer tüm detaylar onun müttemmim cüzüdür.

HABITAT'ın 1996-2001 Eylem Planı'nın oluşturulmasında ülkemizde yaşanan pratikten çıkan sonuçları dünya ile paylaşmalıyız.

Bu yapılırken,

- Kente karşı duyarlılık
- Kentin yerleştiği mekana karşı duyarlılık
- Kentte insan egoizminin törpülenmesi ve ortak yaşama ve ortak çıkar duyarlılığının geliştirilmesi

gerekmektedir.

Bu duyarlıkların toprak kullanımı konusunda maksimize edilmesi gerekir.

Toprak kullanımı konusu ise, öncelikle

- Toprakla ilgili tüzel altyapı ve iyelik (mülkiyet) anlayışı
- Kamusal ve özel toprak dökümleri
- Toprak kullanım türleri ile ilgili bilgiler
- Toprağı elde bulundurma hakkının dolaşımı ile ilgili düzenlemeler
- ...

konularında net ilkeleri ve kuralları gerekli kılar.

Bu çerçevelerde ön plana çıkan kavram ise, bunların hepsini de kapsayan bir kavram olarak, "kentsel toprak politikası" kavramıdır. Bu politika neleri odak noktasına koymalıdır?

Bu sorunun yanıtlanabilmesi ise, "hangi çıkara yönelik bir politika?" sorusunun yanıtına, daha doğrusu bu konuda yapılacak temel tercihe bağlıdır.

Temel tercih,

- Özel çıkarlar
- Kamusal yarar
- Toplum yararı çerçevesinde bunların dengelenmesi

olabilir.

Kuşkusuz temel sorun, bunları yasalara yazmak da değildir. Asıl olan bunu uygulama politikalarına ve programlarına dökmektir.

Yani bizde Anayasa'nın 35. maddesinde yazılı olan "mülkiyet anlayışı"nın izleri nerelerde görülebilmektedir. Toprakla ilgili yürütmelik (mevzuat) iç çelişkilerle doludur.

Eğer, içinde bulunulan dünya ve ülke konjonktürü çerçevesinde "dengelemeyi" temel alan bir tercihte bulunulacaksa, o zaman toprak politikasının temel öğeleri

- Ülke-bölge-kent ve beldeler ölçeğinde toprağın enuygun (optimum) kullanımı
- Sosyal adaletin gerçekleşmesi için topraktaki iyeliğin tabana yayılması
- Toprak üzerindeki spekülasyonun sınırlandırılması
- Arsa düzenlemesi yoluyla planların uygulanması ve düzenli arsa üretilmesi

olmalıdır.

Dengelemeci yaklaşımın nedeni, ülkemizdeki sosyo-ekonomik yapının mülkiyet hakkını kabul eden bir yapı olmasıdır. Bu hak Anayasa'nın 35. maddesinde şöyle tanımlanmıştır: "Herkes, mülkiyet ve miras haklarına sahiptir. Bu haklar, ancak kamu yararı amacıyla, kanunla sınırlanabilir. Mülkiyet hakkının kullanılması toplum yararına aykırı olamaz."

Ancak topraktaki mülkiyet hakkını düzenleyen temel yasalar ise bu hükmün Anayasalarımızda yer aldığı 1961 yılından önce yürürlüğe girmişlerdir: Medeni Kanun (1926), Tapu Kanunu (1934), eski Kadastro Kanunu (1934), eski Tapulama Kanunu (1950), eski Tapu Sicil Nizamnamesi (1930) v.b. Bu yasalardan 1961 yılından sonra değişenler ise, örn. yeni Kadastro Kanunu (1987), Tapu Sicil Tüzüğü (1994), Anayasa'nın 35. maddesi hükmünden pek de etkilenmemişlerdir.

Dolayısıyla ülkemizde Cumhuriyetin ilk yıllarındaki mülkiyeti düzenleyen kurallara göre bir toprak üstü mülkiyet dokusu oluşmuştur.

Bu çerçevede de, aslında Anayasadaki toplum yararına mülkiyet anlayışı ile mülkiyeti düzenleyen yasalardaki mutlak mülkiyet anlayışının çeliştiği söylenebilir. Bu çatışmada mutlak mülkiyet anlayışı tartışmasız bir üstünlüğe sahiptir. Ama işte bu üstünlük, toprağın kötü kullanım örneklerinin de temel nedeni olmaktadır.

Bu nedenlerle, bu toprak politikasının öğeleri olarak toprak varlığının saptanması, topraktaki iyelik hakkının oluşumu ve el değiştirmelerini düzenleyen kadastro ve tapu yürütmeliği temelden gözden geçirilmelidir.

Bu konular da Konferansa sunulacak Ulusal Rapor'da yer almalıdır. Uluslararası deneyimlere deneyimlerimiz eklenmeli, bu deneyimlerden kendimiz için sonuçlar çıkarmalıyız.

Önemli bir diğer nokta, insan yerleşmeleri konusunda ortaya çıkan "Yönetim Modelleri"dir. Çağdaş teknoloji yönetim modelleri konusunda yeni olanaklar sunmaktadır.

Hem kırsal yerleşmeler ve toprak kullanımı hem de kentsel alanlarda yönetimlerin alışılmış ve klasik yöntemleri kökten değiştirmesi için olanaklar ortaya çıkmaktadır.

Kent Bilgi Sistemleri, bu anlamda yönetimlerin önemli bir aracı durumundadırlar. Bu sistemlerin, insan yerleşmelerinin yönetilmesi konusunda, doğru-güvenilir-çelişmesiz bilgilere en hızlı biçimde ulaşılması, böylece doğru öngörülerde bulunulması ve doğru kararlar alınması için sunduğu olanaklar artık göz ardı edilemez.

Bu konuda da uluslararası ailede kazanılan deneyimler ışığında kendimizi sorgulama olanağı elde edilebilecektir.

Önemli kavramlardan birisi de, insan yerleşmelerinin biçimlerinin belirlenmesinde, toprak spekülasyonunun ve rantların oynadığı roldür. Kamusal yatırımlarla ortaya çıkan rantların kamuya döndürülmesi konusunda ülkemizde ciddi boyutlarda yetersizlik söz konusudur. Bu kavramın içi diğer ülkelerde nasıl doldurulmaktadır? Konferansa katılacak ülkelerin pratiklerinden kendimiz için ciddi sonuçlar çıkarmaya çalışmak da temel amaçlardan olmalıdır.

Rant paylaşma yarışının vahşileşmesinin ortaya çıkardığı etiksel (ahlaki) sorunlar, bu bağlamda ortaya çıkan kentleşememe sorunları da bir sosyolojik boyut olarak ele alınmalıdır.

Belki de en önemli ve belirleyici konulardan birisi, insan yerleşimlerinin toplum yararı doğrultusunda biçimlendirilmesidir. Toplum yararı kavramı, sağa-sola çekilmeden, yeni ve evrensel tanımını bulmalıdır. Bu Konferans'ta, "Evrensel (Küresel) Toplum Yararı" tanımı arayışı, Konferans gündemine getirilmelidir.

Kentsel alanlarda, kentlerin kimliklerini bozan, doğal gelişme eğilimlerini allak-bullak eden kaçak yapılaşma, gecekondulaşma, kaçak kentleşme konusu özel olarak ele alınmalıdır. Bu konunun özünde, kamu arazilerinin talanı yatmaktadır. Özelleştirme tartışmalarıyla da bağlanarak, gecekondulaşmanın temelinde "devletin toprak sahibi olması" gibi nedenler aranmaktadır.

Ülke pratiği gözleendiğinde, gecekondulaşmanın temel nedeninin devletin toprak sahibi olması değil, devletin topraklarının sahibi olamaması olduğu görülecektir. Sağlıklı insan yerleşmeleri için kamunun toprak sahibi olmasının önemi de irdelenmelidir.

Bu bağlamda da, kamu arazileri üzerindeki gecekondulaşma ve kaçak yapılaşmaların ardından, bu alanlara ücretsiz götürülen altyapı hizmetleri, hak sahipliğini sınırlandırmayan tapu ve üyelik verme yaklaşımları da sorgulanmalıdır. Kentte yaşamının bedeli konusu, siyasi kaygılardan uzak bir objektiflik içinde değerlendirilmelidir.

Benzeri sorunları yaşayan ülkelerin deneyimleri pratikleri izlenmelidir.